

УДК 378

Л. М. ГРЕНЬ

канд. пед. наук, доцент

ВНЗ Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»,

К. Ю. ЧАДАЄВА

канд. істор. наук, доцент

ВНЗ Харківська державна академія дизайну і мистецтв

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНОГО СВІТУ СТУДЕНТСТВА ЯК ВАЖЛИВЕ ЗАВДАННЯ ВИЩОЇ ШКОЛИ

У статті розкрито роль вищого навчального закладу і педагогів у формуванні духовного світу студентства. Визначено поняття «культура», «духовність», «внутрішній світ особистості». Наведено практичні приклади з реалізації прищеплення молоді загальнолюдських цінностей, самореалізації її творчого потенціалу, реалізації духовних потреб в освітньо-виховному процесі кафедри (на прикладі тематичних вечорів «Колокольный звон пасхальный», роботи літературно-музичної студії; занять з релігієзнавства, етики та естетики).

Ключові слова: культура, духовність, ціннісні орієнтації, духовні цінності, світоглядне поле, внутрішній світ, особистість.

Загальна постановка проблеми. У сучасному вихованні студентів вишів пріоритетним напрямком є формування духовної високоморальної особистості. Формування морально - духовного світу особистості – це велике і складне питання, що потребує комплексного і багаторівневого розв'язання. Велика роль у його вирішенні належить освіті. «Освіта в Україні як демократичній державі повинна орієнтуватися насамперед не на потреби господарчі, а на потреби людей... Головне в людині – її духовність на засадах національної культури.... Найвагомим виміром національної неповторності людини є народна культура як основа її духовності [4, с.304]. Метою справжньої освіти, мають стати моральне самоусвідомлення молоді, виховання та розвиток її духовних якостей. Досягти цієї мети може особистісно-орієнтована освіта, яка базується на принципах свободи, відповідальності, справедливості, творчості.

Формування духовного світу студентства, духовності як провідної якості особистості завжди було у центрі уваги педагогів, батьків, громадськості. Але особливої уваги воно набуває сьогодні, коли в країні мають місце соціально-економічні труднощі. Тому проблема формування духовності, яка порушується у статті, є вельми актуальною і своєчасною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Такі відомі науковці, як І.Д.Бех, І.А. Зязюн, Ю.П. Дерев'янка, В.О. Лозовой, О.С. Пономарьов, О.Г.Романовський, Н.В.

Стебляно, Д.В.Чернілевський та ін., у своїх роботах приділяли і приділяють багато уваги саме духовності як культурній цінності особистості і вважають, що духовність – це така «творча сила, яка вдосконалює і піднімає людину у чистий і цінний світ, і саме в цьому чистому й цінному світі існує любов, добро, співчуття, справедливість» [6].

Такий підхід передбачає розгляд духовної сфери як складової феномену культури. Культура виражає глибину й невичерпність людського буття, впливає на всі сфери громадської та індивідуальної життєдіяльності: працю, побут, вільний час, мислення, спосіб життя. Значення її у формуванні й розвитку культурної діяльності людини спостерігається у дії духовних потреб і цінностей, що впливають на характер поведінки, форми й стиль спілкування людей. Культура сприймається і як вираження цінностей, і як фактор, що відображає творчу діяльність. За визначенням В.О. Лозового, «культура – це якісна характеристика розвитку людини, її духовного світу, ступінь універсальності, з яким вона взаємодіє з оточуючим світом і сама із собою» [8, с. 175]. Дерев'яно Ю.П. наголошує, що «культура – це специфічний спосіб існування соціуму у всіх його матеріальних і духовних проявах» [3, с.15].

Основна мета статті – визначити роль вищого навчального закладу і його вплив на формування духовності студентства та окреслити основні напрямки роботи педагогічного колективу із втілення цього завдання у навчально-виховний процес.

Виклад основного матеріалу. Духовність – це складний психічний феномен самоусвідомлення особистості, внутрішнє сприймання привласнення нею сфери культури, олюднення, вростання в неї і розуміння як власного надбання. Під духовністю ми також розуміємо внутрішній світ людини, її самосвідомість і діяльність цієї самосвідомості, що може бути спрямована на різні сторони й об'єкти, на будь-які феномени зовнішнього і внутрішнього світу людини.

Завдання освіти полягає не тільки у тому, щоби запропонувати студенту безліч необхідних знань, але й у тому, щоби умістити їх у підготовлений ґрунт внутрішнього світу людини. Як казав В.А. Сухомлинський, «з пізнання істини виховання тільки починається. Суть процесу морального виховання полягає в тому, що моральні, політичні ідеї стають надбанням кожного вихованця, перетворюються на норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки за умови багатогранної духовної діяльності, без якої немає прагнення до ідеалу, немає живої людської особистості». В.А. Сухомлинський вважає, що саме вона повинна скласти «ядро виховання». Для цього треба розкрити ці поняття, донести їх до розумів і сердець тих, хто навчається, щоби вони стали їх власними активними цінностями [9, с. 458]. Для цього необхідна систематизація знань у галузі цінностей, смислів, переконань, мотивації і цілей особистості.

Мета формування духовності – це виховання в молоді високих інтелектуально-моральних інтересів і запитів, ціннісних поглядів, орієнтацій та переконань; створення таких умов, які сприяли б розвитку моральної активності студентства; формування моральної спрямованості його психічної діяльності, моральності потягів, інтересів, поглядів, думок, переконань. Вирішальною умовою формування духовного світу студентів є цілеспрямована багатоаспектна і всебічна діяльність у контексті цілісного самоусвідомлення особистості.

Морально-духовна сфера є складовою буття людини. У своїй статті «Формування здорового світоглядного поля» ігумен Кіпріян (Ященко) одним із пріоритетних завдань вищої школи, що стоїть перед професорсько-викладацьким складом, вважає «щире й відповідальне сприяння зрощенню не тільки кваліфікованого спеціаліста, але й здорової у духовному й моральному відношенні особистості. Особистості, яка засвоїла такі базові цінності, як віра і сумління, збереження людської й професійної гідності, чесність, мужність і патріотизм, відповідальність, милосердя й терпіння, слідування високим етичним ідеалам. Особистості, яка сприймає науку, *освіту й навчання – як служіння*» [9].

Особистість характеризується своєрідністю і багатством внутрішнього світу. Як зазначає О.Г. Романовський, «внутрішній світ – це свідомість і самосвідомість особистості,

спрямована як на віддзеркалення об'єктивної реальності, так і одночасно на ставлення до неї. Тут інтегруються всі її враження, узагальнюються і систематизуються переживання, оцінюється поведінка [5, с.154]. А науковець Б.Г. Ананьєв відзначав, що цей світ постійно працює і ступінь фундаментальності, глибини і напруженості цієї роботи є показником духовного багатства індивідуальності людини [1].

Серед духовних моральних цінностей головними є людські цінності (цінність, життя, краса, істина, свобода), чесноти (справедливість, сміливість, правдивість, щирість, любов до ближнього, вірність, довір'я, скромність, відданість), часткові моральні цінності (здатність дарувати іншим своє духовне надбання. До чеснот належать такі якості: доброта, увага, чуйність, милосердя, толерантність, сумлінність, чесність, повага, правдивість, справедливість, гідність, повага до людей, терпимість, благородство, вірність, мужність, великодушність, витримка, достоїнство, щирість, жертовність, скромність, сміливість, співчуття, працелюбність, бережливість, тощо.

Мета педагогічного впливу полягає у прилученні молоді до тих християнських цінностей, які мають універсальне гуманістичне значення, абсолютний характер і, що найважливіше для виховання, – позитивну спрямованість. «Молодість естетичними позитивними почуттями швидко катарсизує душу від негативізмів і врівноважує її із середовищем», – писав відомий український педагог І.А. Зязюн [4, с.29].

Однією з форм позааудиторної виховної роботи з формування світоглядного поля на основі духовно-моральної культури є організація і проведення в НТУ «ХП» кафедрою педагогіки і психології управління соціальними системами ім. акад. І.А. Зязюна під керівництвом професора О.Г. Романовського високодуховних щорічних тематичних вечорів «Дзвін великодній», які об'єднують цінувальників духовної культури і високої моральності. Завдяки відвідуванню таких заходів студенти збагачують свій внутрішній світ: черпають наснагу у красі поетичного слова, мелодійності музичних творів, ліризмі оповідань духовного змісту.

Формуванню духовності сприяє створена на кафедрі літературно-музична студія, до складу якої увійшли студенти денного відділення спеціальності «Психологія». Мета її створення – це залучення студентів до активного життя кафедри, підтримка талановитих й обдарованих студентів, створення умов для їх інтелектуального розвитку, самореалізації творчого потенціалу, реалізації духовних потреб. Учасники студії (керівник доцент Грень Л.М.) проводять тематичні вечори, святкові концерти, літературні вітальні на рівні кафедри, факультету, університету. Від курсу до курсу у молоді помітні позитивні тенденції у розвитку не тільки акторської майстерності, але й таких загальнолюдських якостей, як: доброта, терпимість, милосердя, емпатія, взаєморозуміння, почуття обов'язку й відповідальності.

Робота в студії сприяє згуртованості учасників, не зважаючи на те, що до її складу увійшли студенти всіх курсів. Про те, що така робота серед молоді є необхідною, свідчить і той факт, що роботою студії цікавляться студенти з інших факультетів НТУ «ХП» й університетів м. Харкова, маючи бажання взяти участь у тій чи іншій виставі, виступити перед глядачами. А висновок один: наша молодь дуже талановита, щиросердна, відкрита до всього позитивного і готова засвоювати і пропускати крізь призму своєї свідомості, своєї душі все те цінне, що виробило людство. Завдяки такому виду роботи студенти збагачуються духовно, засвоюють моральні загальнолюдські цінності, прилучаються до вітчизняної культури та культури інших народів, що сприяє розвитку толерантного ставлення до інших націй і народностей, вчаться істинній красі людських взаємовідносин, виховують красу душі.

Інший приклад виховання духовності студентської молоді на Слобожанщині — це Харківська державна академія дизайну і мистецтв, зокрема, кафедра українознавства. Унікальна творча професія художника, митця зобов'язує і педагогів, і студентів, тому що від якості навчання залежить майбутнє нашого мистецтва. Академія функціонує в контексті сучасного художнього життя. А воно, на жаль, не є простим. У вік технократії, панування

мас-культури на перший план виходить частіше лише професійна спеціальна підготовка, про духовність іноді просто забувають, на неї не вистачає часу, коштів. Але давно відомо, що мистецтво є гармонія душі і ремесла.

Досвід Харківської Академії свідчить про наявність потужної культурної бази, яка дає можливість підготовки генерації творчої молоді. Щороку в галереї Академії проходять виставки молодих художників з усієї України. Міжнародний форум Дизайн-освіта відкриває зараз і європейський простір. Кафедри гуманітарного циклу систематично беруть участь у Слобожанських, Шевченківських читаннях, організують Олімпіади з українознавства. Студенти і викладачі академії здійснюють виїзні екскурсії-тренінги до відомих історичних пам'яток, зокрема у Закарпаття, Буковину, Одесу, беруть участь безпосередньо в їх реставрації (керівник доцент Чадаєва К.Ю.). Це формує на практиці світогляд, почуття гордості, співпричетності до вітчизняної історії і культури. Нам є ще над чим працювати. Головне — не забувати, що бездуховність – це шлях у глухий кут саморуйнування людини і суспільства в цілому.

Обов'язок педагога – заохочувати у студентів бажання дошукатися істини, злитися з тими духовно-психологічними і культурними енергіями, що творять національну історію, самосвідомість, суспільні й особистісні ідеали. Це допоможе студентству «грунтовніше, життєперспективніше засвоювати історію свого народу, відчувати неспростовану сув'язь з його духовним космосом» [7, с.3]. Цілком зрозуміло, що велика роль у формуванні їх духовності належить педагогу вищої школи, який сам повинен бути високоморальною і високодуховною особистістю. І.А. Зязюн стверджував:

«Вчитель – основоположна сила соціального відтворення – культурного, економічного, політичного. Без нього унеможливаються соціальний поступ, будь-які досягнення держави і народу. Він є безпосередньою продуктивною силою [4, с.13]. Педагог повинен уміти вести з вихованцями діалог, звертаючись до витоків духовності, що лежать у багатстві людської історії, культури, науки, філософії, релігії. «Для того, щоби викладач був діяльним творцем здорового у духовно-моральному відношенні світоглядного поля ВНЗ, він повинен володіти не тільки необхідними професійними компетенціями, але й особливими особистісними якостями, які дозволять йому вирішувати складні завдання виховання студентів. Дозволять відповідати на складні й іноді мученицькі педагогічні, професійні й моральні запитання: якою є професійна й духовно-моральна мета мого викладання даного курсу? Куди і як повинно вести студентів у процесі засвоєння дисципліни? До чого їх готувати як особистостей, професіоналів і громадян? Які навички прищеплювати? Що передавати і як, нарешті, ненав'язливо, але разом із тим активно займатися їх вихованням? Адже, у кінцевому підсумку, викладач несе визначну, а іноді досить велику частку відповідальності за те, якою людиною, якою особистістю став його вихованець, який спосіб життя він став вести, які вчинки здійснювати, яку мету у цьому житті обрав для себе після закінчення ВНЗ» [9]. При цьому він додає: «Не можу уявити злішого ворога нашого суспільства, ніж непідготовлений учитель, який не здатний передати дітям досвід минулих і сучасних поколінь через своє особистісне бачення і переживання, свою діяльність», – писав І.А. Зязюн [4, с.185].

На лекційних і семінарських заняттях з дисципліни «Релігієзнавство, етика та естетика» студенти отримують знання про універсальні цивілізаційні й моральні цінності, про морально-ціннісні мотиви, морально-ціннісну поведінку. Знання загальних моральних принципів, здатність «переплавити» їх на глибоко відчутні переконання, уміння застосовувати норми поведінки, знаходити адекватну ним форму вчинку, засвоєння всіх елементів моральної культури сприяє формуванню моральної надійності особистості майбутнього спеціаліста.

«У сучасних ринкових умовах розвитку системи освіти однією із суттєвих проблем сучасної вищої школи залишається балансування на тонкій грані збереження та якісної передачі професійних традицій разом із духовно-моральною складовою» [9]. Навички,

прищеплені студентам, будуть слугувати їм свого роду духовно-моральним компасом у подальшому житті, допоможуть зробити свідомий і правильний вибір у всіх сферах життя: професійній, науковій, особистісній.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Створений сприятливий для студентства духовно-моральний мікроклімат на кафедрі педагогіки і психології управління соціальними системами НТУ «ХПІ» необхідно підтримувати, збагачувати й укріпляти, і цьому сприятиме налагоджена робота всього педагогічного колективу вищого навчального закладу. А збагачувати свій духовний світ протягом всього життя – це завдання кожного майбутнього спеціаліста, яке потребує великої щоденної, щогодинної і щохвилинної роботи душі.

Список використаної літератури

1. Ананьев Б.Г. О проблемах современного человекознания / Б.Г. Ананьев. – 2-е изд. – СПб.: Изд. Дом «Питер», 2001. – 263 с.
2. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2кн. Кн.2: Особистісно –орієнтований підхід: науково-практичні засади. – К.: Либідь, 2003. – 344с.
3. Дерев'янюк Ю.П. та ін. Естетичні ідеали культурної спадщини народу: монографія / Ю.П. Дерев'янюк, С.М. Пазиніч, О.С. Пономарьов / Під загальною редакцією О.С. Пономарьова. – Харків: Раритети України, 2012. – 268 с.
4. Зязюн І.А. Педагогіка добра: ідеали і реалії: Наук.-метод.посіб. – К.: МАУП, 2000. – 312с.
5. Михайличенко В.Е. Внутренний мир студентов и механизмы его развития во время обучения в вузе /В.Е.Михайличенко, Л.Н.Грень //Проблеми інженерно-педагогічної освіти. – 2016. – № 50-51. – С.335-342.
6. Романовський О.Г. Педагогіка успіху: підручник /О.Г.Романовський, В.Є. Михайличенко, Л.М. Грень. – Харків: НТУ «ХПІ», 2011. – 368 с.
7. Стеблянюк Н.В. Формування духовної культури особистості. Педагогічні науки. [Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка](#). № 9 (172) травень 2009. С.212-217.
8. Українські традиції / Упорядкування та передмова О.В. Ковалевського. – Харків: Фоліо, 2007. – 573 с. – (Перлини укр. культури)
9. Сухомлинський В. О. Людина – найвища цінність. Вибрані твори :у 5 т. Т.2. / В.О.Сухомлинський. — К. : Рад. школа, 1976.– 634 с.
10. Яценко (Игумен Киприан). Формирование здорового мировоззренческого поля; а href=http://www.mpda.ru.

Стаття надійшла до редакції 15.03.2017

Л. Н. Грень

ВУЗ Национальный технический университет «Харковский политехнический институт»,

Е. Ю. Чадаева

ВУЗ Харьковская государственная академия дизайна и искусств

Формирование духовного мира студенчества как важное задание высшей школы

В статье раскрыта роль высшего учебного заведения и педагогов в формировании духовного мира студенчества. Определены понятия «культура», «духовность», «внутренний мир личности». Приведены практические примеры по реализации привития молодёжи общечеловеческих ценностей, самореализации духовных потребностей в образовательно-воспитательном процессе кафедры (на примере тематических вечеров «Колокольный звон пасхальный», работы литературно-музыкальной студии; занятий по религиоведению, этике и эстетике).

Ключевые слова: культура, духовность, ценностные ориентации, духовные ценности, мировоззренческое поле, внутренний мир, личность.

L. Gren

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»,

K. Chadaieva

Kharkiv State Academy of Design and Arts

Forming the students' spiritual world as an important task of higher school

The article discloses the role of a higher education establishment and pedagogues in forming the students' spiritual world. The notions of culture, spirituality, personality's inner world have been defined. There are provided practical examples on realization of inculcation of universal values to young people, self-realization of their creative potential, realization of spiritual needs within the training-and-education process at a department (on the example of theme parties "The Easter Peal", the work of literature-and-music club, classes on religion study, ethics and aesthetics).

Key words: *culture, spirituality, value orientations, spiritual values, world outlook, inner world, personality.*